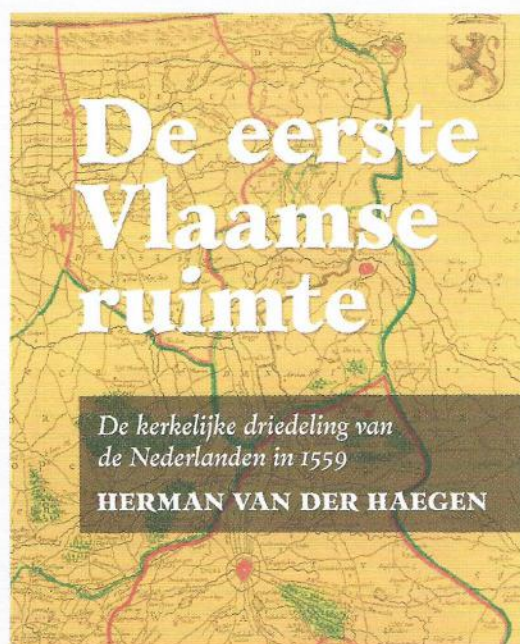

INHOUD

Stadsarchief..., vooruit!	1
Colofon en praktische informatie	2
Het stadsarchief ontvangt de "LHG-oorkonde 2017"	3
Exit Sint-Pietersziekenhuis	4
'Eerste stenen' in laatmiddeleeuws en vroegmodern Leuven	6
Uitgelicht: Foto in de kijker	8
In beeld: 150 jaar schouwburg	8

Blijf via onze website www.salsavzw.be op de hoogte van alle activiteiten van SALSA! en volg het laatste nieuws over het stadsarchief via de facebookpagina www.facebook.com/stadsarchiefleuven

SALSA! vzw

Samen Actief voor het Leuven StadsArchief
SALSA! Nieuwsbrief is een driemaandelijks nieuwsbrief, uitgegeven door SALSA! vzw, de Vriendenkring van het Leuven Stadsarchief. Het abonnement is inbegrepen in de lidmaatschapsbijdrage voor de vzw.

Stadsarchief..., vooruit!

Toen Salsa! in 2005 werd opgericht, hadden stadsarchivarissen Marika Ceunen en Piet Veldeman wel een mooie nieuwe locatie voor hun dienst, maar stonden zij er, voor de bekendmaking van wat er in en rond het Leuvense Stadsarchief allemaal gebeurde, zo goed als helemaal alleen voor. Daarom wensten zij een vriendenkring voor het Stadsarchief op te richten. Dat werd Salsa! vzw (Samen actief voor het Leuven Stadsarchief! Vriendenkring van het Leuven Stadsarchief), een ledenvereniging die volgens haar statuten tot doel heeft "de werking en de uitstraling van het Stadsarchief van Leuven te ondersteunen en te bevorderen, (...) en de kennis van het verleden in het Leuvense te bevorderen".

Via een *Nieuwsbrief* (aanvankelijk *Salsa!.Doc* geheten, nu *Salsa! Nieuwsbrief*), lezingen en publicaties (de 'Salsa-Cahiers') die vooral steunen op bronnen uit het Leuvense Stadsarchief, brengt Salsa! de rijkdom en de werking van het Stadsarchief onder de aandacht van het grote publiek. Dat mag wel. Schepen van Cultuur Denise Vandevort noemt het Stadsarchief immers niet zonder reden "onze schatkamer".

De ploeg van het Stadsarchief is er de voorbije jaren in geslaagd een goede faam te verwerven in de Leuvense erfgoedwereld. Dat zulks niet zonder gevolgen bleef, bewijst het feit dat het Leuven Historisch Genootschap (LHG) haar "Oorkonde 2017" aan het Leuvense Stadsarchief en al zijn medewerkers heeft toegekend. Salsa! wil stadsarchivaris Marika Ceunen en heel haar equipe dan ook van harte feliciteren voor deze eervolle onderscheiding.

Professor Herman Van der Haegen, sociaal geograaf en emeritus hoogleraar van de KU Leuven, is al van bij de oprichting van Salsa! lid van onze vereniging. Hij blijft, ondanks zijn hoge leeftijd en zijn wankelende gezondheid, een trouwe aanwezige op de Salsa!-activiteiten en op tal van andere Leuvense historisch-culturele evenementen. Het verschijnen van zijn recente publicatie over *De eerste Vlaamse ruimte. De kerkelijke driedeling van de Nederlanden in 1559* (2017) was voor Salsa!, het LHG en de Leuvense Gidsenbond de aanleiding om hem op 24 februari 2018 de gelegenheid te geven zijn boek in het Auditorium Tweebronnen toe te lichten met een lezing "Leuvense hoogleraren, spil bij de vorming van de eerste Vlaamse ruimte, 1559". Dit initiatief biedt perspectief op het creëren van gelegenheden waarbij de drie vermelde Leuvense verenigingen zouden kunnen samenwerken.

Salsa! wil ook in 2018 bijdragen tot het welslagen van de activiteiten die het Stadsarchief op Erfgoeddag (21-22 april) organiseert. Ik kan nu al verklappen dat er "iets" zal gebeuren rond de databank van Leuvense plaatsnamen, dat er bijzondere exemplaren uit de affichedcollectie zullen worden getoond en dat de vrijwilligers van Itinera Nova een verrassing in petto hebben. De 'archieffbrunches' van het Stadsarchief zijn stilaan een traditie geworden. De eerste

'archieffrunch' van 2018 had op 3 maart plaats in 'De Hoorn'. KU Leuven-historicus prof. dr. Erik Aerts onderhield er de "brunchers" over "de techniek en ontwikkeling van de bierindustrie in Brabant van de middeleeuwen tot het begin van de 19de eeuw". Volgende 'archieffrunches' hebben plaats op 2 juni, 1 september en 1 december. Al deze evenementen zijn uitstekende gelegenheden om de werking van het Stadsarchief beter bekend te maken.

Salsa! heeft in 2017 – mede dankzij zijn leden – kunnen bijdragen tot de financiering van een klok van de vredesbeiaard die in de toren van de Parkabij wordt geïnstalleerd. Die 'archieffklok' komt er dankzij de samenwerking tussen het Leuvens Stadsarchief, Salsa!, het Stadsarchief van Neuss (Duitsland) en hun vriendenkring. Wij delen graag mee dat de beiaard op 3 november zal worden ingespeeld.

Het Salsa!-Cahier over de in het Stadsarchief bewaarde politieke affiches uit de periode 1918-1966 (Jaak Brepoels, *Pappen, nathouden & plakken*, Salsa-Cahier 14), bewees andermaal hoe rijk de affichedecollectie van het Stadsarchief is. Het boek verkoopt zeer goed en is nog steeds te koop aan de balie van het Stadsarchief.

Graag wil ik als uittredend voorzitter van de vriendenkring van het Leuvens Stadsarchief iedereen danken die zich gedurende de voorbije jaren voor Salsa! heeft ingezet. Ik wil ook vragen om Salsa! niet los te laten, lid te blijven, en als het kan nieuwe leden aan te brengen.

Bedankt, en ... : "Stadsarchief, ... vooruit!".

Gustaaf Janssens

COLOFON

Redactie | Gilbert Huybens, Gustaaf Janssens, Valerie Vrancken (eindredactie)
Verantwoordelijke uitgever | Gustaaf Janssens
Maria Theresiastraat 87 | 3000 Leuven

Foto's | Leuvens Historisch Genootschap, Stadsarchief Leuven, Universiteitsbibliotheek Utrecht (afdeling Bijzondere Collecties), Histaruz, Valerie Vrancken

Druk | Drukkerij De Bie

Vormgeving | Atelier A - Annelies Belemans

PRAKTISCHE INFORMATIE SALSA! VZW

website | www.salsavzw.be

e-mail | salsaarchief@gmail.com

adres | Stadsarchief Leuven

Rijschoolstraat 4/001, 3000 Leuven

Bestuursleden | Jaak Brepoels, Marc Carnier, Michel De Witte (penningmeester), Hendrik Ollivier (secretaris), Valerie Vrancken

Lid worden ? U kan lid worden van SALSA! vzw door overschrijving van €20 (voor gewone leden) of €40 (voor steundende leden) op volgend rekeningnr.: IBAN BE93 068-2420772-67. Dit lidgeld omvat de driemaandelijks nieuwsbrief, mogelijkheid tot aankopen van de eigen publicaties met korting en gratis toegang tot de activiteiten van de vriendenkring.

Stadsarchief Leuven

Rijschoolstraat 4/001, 3000 Leuven

Tel. 016/30 08 69

Fax 016 23 40 06

archieff@leuven.be

De leeszaal is open op dinsdag, woensdag en vrijdag van 9u tot 13u en op donderdag van 9u tot 19u.

ISSN: 1782-7981

Het stadsarchief ontvangt de "LHG-oorkonde 2017"

Het is sedert 2006 traditie dat het Leuvens Historisch Genootschap ter gelegenheid van het 'Nieuwjaarssalon', waarop het Genootschap zijn jaarboek voorstelt, een verdienstelijk persoon, of een verdienstelijke instelling of project voor haar of zijn bijdrage tot de erfgoedzorg en de geschiedenis van de stad Leuven te eren met het toekennen van de "LHG-Oorkonde". Voor 2017 werd de "LHG-Oorkonde" toegekend aan het Stadsarchief van Leuven met al zijn medewerkers.

De uitreiking van de "Oorkonde" vond plaats op 26 januari 2018 in de kapel van het Iers College, en dit ter gelegenheid van de voorstelling van het tweede deel van Leuven historisch: een wandeling in de tijd, de boeiende reeks LHG-publicaties waarin de geschiedenis van de belangrijkste Leuvense straten wordt behandeld. Deze keer was de Vaartstraat aan de beurt. Zoals het eerste deel, dat de Diestsestraat onder de loep nam, is ook deze publicatie zeer leeswaardig en fraai geïllustreerd.

Goed historisch onderzoek is niet mogelijk zonder bronnen. Geschreven bronnen voor de geschiedenis van de Leuvense straten en pleinen worden

bewaard in het Leuvense Stadsarchief. Die nog veel te weinig door het grote publiek gekende stadsdienst bewaart en ontsluit alle documenten die de schriftelijke neerslag zijn van de activiteiten van de stedelijke administratie van de middeleeuwen tot de 21ste eeuw. Daarnaast bewaart het stadsarchief ook archieven die door andere instellingen of door private personen werden gevormd.

De verhuis van het stadsarchief uit het oude stadhuis naar 'Tweebronnen' in het jaar 2000 gaf de dienst meer ruimte. Er kwam een modern uitgeruste archiefbewaarplaats, het personeel kreeg goede kantoor- en werkruimten en voor de bezoekers kwam er een ruime leeszaal. Nu, 17 jaar verder, doet het deugd dat een vereniging als het LHG het werk en de inzet van stadsarchivaris Marika Ceunen en haar hele archiefequipe op een speciale manier in de bloemen wil zetten.

Het LHG-bestuur motiveerde de toekenning van de "LHG-Oorkonde 2017" aan het Leuvens Stadsarchief met al zijn medewerkers als volgt: "De keuze van het Genootschap bij de toewijzing betreft vooral de erkenning voor de inzet rond het bewaren, beheren en

ontsluiten van erfgoedcollecties in al zijn facetten, met in het bijzonder het ambitieuze Itinera Nova-project, dat de Leuvense schepenbankregisters digitaliseert en ontsluit voor het publiek. Daarbij komt het inzichtelijk, aanschouwelijk en toegankelijk maken van de collecties in een ruime leeszaal met een behulpzaam onthaal. Ook een gewaardeerde publiekswerking door het naar buiten treden op stedelijke locaties met voordrachten rond historische onderwerpen en dit in de aantrekkelijke vorm van archiefbrunches. Daarom ook deze eervolle toekenning van de LHG-oorkonde aan het Leuvens Stadsarchief en al zijn medewerkers". Ook namens Salsa: "Van harte proficiat!".

Leuvens
Historisch
Genootschap vzw

LHG-OORKONDE 2017

Hierbij bekroont
het Leuvens Historisch Genootschap
het Stadsarchief Leuven

Deze oorkonde is een blijk van erkenning voor de bijdrage op het vlak van de Geschiedenis van onze stad Leuven. De keuze van het Genootschap is gemotiveerd vanuit vele kwaliteitsaspecten:

De erkenning voor de inzet rond het bewaren, beheren en ontsluiten van erfgoedcollecties in al zijn facetten, met in het bijzonder het ambitieuze Itinera Nova-project, dat de Leuvense schepenbankregisters digitaliseert en ontsluit voor het publiek.

Het inzichtelijk, aanschouwelijk en toegankelijk maken van de collecties in een ruime leeszaal met een behulpzaam onthaal.

Een gewaardeerde publiekswerking door het naar buiten treden op verschillende locaties in de stad met voordrachten rond historische onderwerpen en dit in de aantrekkelijke vorm van archiefbrunches.

Leuven 26 januari 2018
namens de leden van het LHG

De Voorzitter
Paul Reekmans

de Secretaris
Ramon Kenis

Exit Sint-Pietersziekenhuis

Op de nieuwjaarsreceptie van de stad Leuven liet burgemeester Louis Tobback optekenen dat het Sint-Pietersziekenhuis dit jaar wordt gesloopt. Weinigen zullen het verdwijnen van deze 'gele olifant' als een verlies beschouwen. De voorste vleugel van dit tussen 1955 en 1983 opgetrokken gebouwencomplex werd nooit volledig in gebruik genomen en staat er vandaag troosteloos bij. De 'laatste stadskanker' in de Leuvense stadskern, aldus Tobback.

Vanuit historisch opzicht is de sloop van het Sint-Pietersziekenhuis geen opmerkelijke gebeurtenis. Sinds het midden van de negentiende eeuw werd de kliniek verschillende keren afgebroken en heropgebouwd. Telkens was het doel plaats te ruimen voor een moderner hospitaal. Nu echter – en dat is wel een breuk met het verleden – voorziet het stadsbestuur een andere bestemming voor de site. Er komt wellicht een podiumkunstenzaal. Zo eindigt een traditie van ziekenzorg in de binnenstad: een overzicht.

Binnenhoven, tuinen en paviljoenen

Het eerste Sint-Pietersziekenhuis kon zelf pas worden gebouwd na de sloop van een ouder 'gasthuis'. In 1830 had de Commissie voor Burgerlijke Hospitalen – een voorloper van het latere OCMW – beslist dat het Sint-Elisabethgasthuis

niet langer volstond. Dat gebouw was in de dertiende eeuw opgetrokken door de zusters Augustinessen naast hun klooster. Zorg voor ziel en lichaam was er eeuwenlang nauw verweven. Het gasthuis beantwoordde echter niet langer aan de negentiende-eeuwse hygiënistische standaarden. Er was meer licht en ventilatie nodig. De ruimte ontbrak ook om patiënten met besmettelijke ziekten voldoende af te zonderen.

Provinciaal architect Alexander Van Arenbergh ontwierp een nieuw, monumentaal rechthoekig gebouw met twee binnenhoven, vier paviljoenen en een grote tuin. In totaal konden er zo'n 250 patiënten worden gehospitaliseerd. Mannen en vrouwen lagen apart in grote zalen van wel 24 bedden. De eersten daarvan werden opgenomen in 1849. De voorste binnenhof was naar de straatzijde toe open in een U-vorm. Leuven kreeg zo een neoclassicistisch landmark in de Brusselsestraat, een eigentijds ontwerp dat in vele opzichten leek op het Sint-Jansziekenhuis dat in diezelfde periode in Brussel door Henry Patoes werd neergezet.

Onderwijs en onderzoek

Het Sint-Pietersziekenhuis was bovendien een academische kliniek. Het functioneerde als de voornaamste opleidingsplek voor de studenten geneeskunde van de Leuvense universiteit.

Rond 1900 dwong hun toenemende aantal tot nieuwe constructiewerken. Zo werd de tuin grotendeels opgeofferd voor de bouw van klinische auditoria. De opkomst van de bacteriologie – een nieuw specialisme – maakte investeringen in labo's, sterilisatieruimtes, verbandkamers en betere operatiekwartieren noodzakelijk. In de eerste helft van de twintigste eeuw kreunde het negentiende-eeuwse gebouw onder de voortdurende drang naar medische vernieuwing.

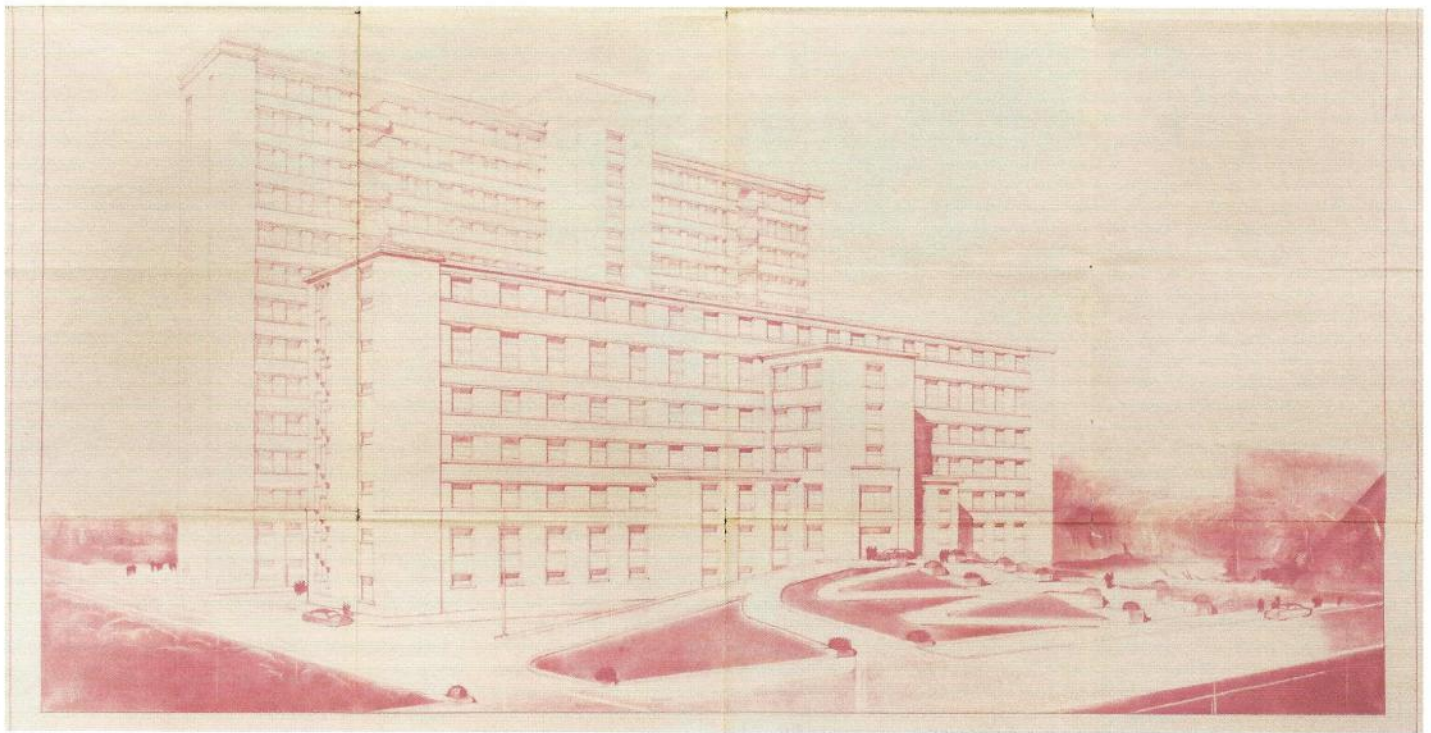
Een eerste poging tot een meer structurele oplossing werd in 1930 ondernomen. De Brusselse architect Gustave Maukers presenteerde toen het plan om een volledige verdieping bij te bouwen en de ruimtes te herbestemmen. Maukers behoorde tot een kransje architecten die in het interbellum de ziekenhuisarchitectuur probeerden te vernieuwen. Zij vertrokken vanuit de beoogde functie van de ruimtes. In Maukers plan werden onder meer aangepaste zalen voor kindergeneeskunde, pneumologie (onder andere met kuurgalerijen voor tuberculosepatiënten) en dermatologie voorzien. Toch zou dit functionalisme in Leuven, in tegenstelling tot in Gent en Brussel, slechts zeer gedeeltelijk gerealiseerd worden voor de Tweede Wereldoorlog. Het Gentse Universitair Ziekenhuis of de Brusselse Hégerkliniek waren nieuwe constructies, terwijl in Leuven werd vastgehouden aan het bestaande negentiende-eeuwse grondplan.

Functionalisme en hoogbouw

Aan het einde van de jaren 40 leek het lot van het 'oude' Sint-Pietersziekenhuis bezegeld. De bezetting door Duitse troepen tijdens de oorlog en een brand in 1944 hadden grote schade aangericht. Met de gelden voor de wederopbouw en de nationale fondsen voor ziekenhuisbouw in de jaren 50 was er bovendien financiële ruimte. Sloop en nieuwbouw lagen voor de hand. Een ontwerp van architectentrio Cloquet-Van Montfort-Vandeput werd

Monumentale ingang van het negentiende-eeuwse Sint-Pietersziekenhuis aan de Brusselsestraat (Collectie Histaruz)

Het originele ontwerp uit 1951 van Cloquet-Van Montfort-Vandeput voorzag een kleiner voorgebouw dan wat uiteindelijk gerealiseerd werd (Stadsarchief Leuven)

Het plan Maukers uit 1930 bood meer ruimte aan opkomende specialismen maar bleef gebonden aan het oorspronkelijke grondplan (Stadsarchief Leuven)

in 1951 goedgekeurd. De sloopwerken namen meteen een aanvang en vier jaar later verrees de eerste vleugel van het nieuwe Sint-Pietersziekenhuis, een torengedebou van veertien verdiepingen.

Met de nieuwbouw werd een modernistische ziekenhuisarchitectuur gerealiseerd. Die voorzag in een centralisatie van gedeelde functies (radiologie, intensieve zorgen, administratie enz.) en een scheiding van de 'stromen' van bezoekers, patiënten en

medisch personeel. In de tweede helft van de jaren 60 werd een spoedafdeling geopend aan de achterzijde van de kliniek: ambulances reden af en aan vanop de Brusselsestraat over de overwelfde Dijle.

De verdere geschiedenis van het Sint-Pietersziekenhuis oogt minder fraai. Tijdens de woelige jaren 60 werd de kliniek een speelbal in het politieke spel rond Leuven-Vlaams. Dat Nederlandstalige patiënten er door Franstalige professoren en artsen-in-opleiding werden behandeld, was een doorn in het oog van de Vlaamse Beweging. De aanhoudende kritiek droeg ertoe bij dat de Faculteit Geneeskunde als een van de eerste faculteiten taalkundig gesplitst werd.¹ Reeds in 1963 werd beslist dat voor de Franstalige artsen een nieuwe kliniek bij Brussel zou worden gebouwd. Sint-Pieters werd op termijn een exclusief Nederlandstalig ziekenhuis.

Gasthuisberg

Tegelijkertijd besloten de Nederlandstalige professoren uit te breiden buiten het stadscentrum. Begin jaren 70 werd de eerste steen gelegd van Gasthuisberg. In 1975 ging het kinderziekenhuis – het eerste van vele gebouwen op de campus – open. De beslissing om te blijven investeren in Sint-Pieters bleek achteraf een vergissing. In 1977 werd een tweede vleugel in gebruik

genomen. Begin jaren 80 werd nog een groot nieuw gebouw opgetrokken dat – op enkele verdiepingen na – steeds heeft leeggestaan. Ondertussen sloeg het beleid om: er was nu sprake van een nationaal 'beddenoverschot' en de nood aan besparingen. Het dure en deels ongebruikte Sint-Pietersziekenhuis werd zo een heikel dossier in de relatie tussen stad en universiteit. De vondst van asbestdeeltjes in de oudste gebouwen bemoeilijkte bovendien een eventuele afbraak.

Die afbraak lijkt nu toch van start te zullen gaan. Daarmee komt een einde aan de traditie van academische zorg in de Brusselsestraat. De grote schaal waarop die vandaag wordt beoefend, vergt een medische en mobiliteitsinfrastructuur die onverzoenbaar lijkt met de binnenstad. Wie het komende jaar langs het Sint-Pietersziekenhuis wandelt, kan misschien eens via de zijkant naar achteren gaan. Daar staat nog een stukje – de zuidvleugel – van het negentiende-eeuwse hospitaal recht. Je kan er tegelijk ook de vleugels van de jaren 50 en 70, en het gebouw van de jaren 80 aanschouwen. Anderhalve eeuw hospitaalgiedenis in één oogopslag.

¹ L. Nys, *Van mensen en muizen. Vijftig jaar Nederlandstalige Faculteit Geneeskunde aan de Leuvense universiteit* (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2016).

'Eerste stenen' in laatmiddeleeuws en vroegmodern Leuven

Elk einde luidt een nieuw begin in. Zo ook met de voormalige ziekenhuissite tussen de Brusselsestraat, de Kapucijnenvoer en de Minderbroedersstraat. Eind december 2017 werd daar gestart met de bouw van het cohousingproject BotaniCo, waarmee de aftrap werd gegeven voor het grootschalige stadsvernieuingsproject *De Hertogensite*. Naar oude traditie ging die heuglijke gebeurtenis gepaard met een officiële eerstesteenlegging in aanwezigheid van enkele vertegenwoordigers van het stadsbestuur. Dat is niet zo gek veel anders dan al eeuwen voordien in deze stad gebeurde, zo getuigen de Leuvense stadsrekeningen, enkele inscripties op gebouwen en de befaamde kroniek van Willem Boonen.

Laat ons bijvoorbeeld even teruggaan tot 22 maart 1527. In de vroege namiddag verzamelden zich toen stadsbestuurders, werklieden en andere Leuvenaars op de site van de *Dorpstraetpoort* die in 1518 door een brand tot een ruïne was herschapen. Negen jaar later achtte het stadsbestuur de tijd rijp om een nieuwe poort te laten optrekken: de *Diestsepoort*. Het officiële startsein daartoe werd gegeven door Hendrik Bericx – burgemeester van de ambachten – en raadslid Jan Hermeys die optrad als vervanger van Lodewijk van den Tympele, de burgemeester van de geslachten. Rond halfdrie die

namiddag, zo getuigt de stadsrekening van dat jaar, bracht Bericx een laag mortel aan, waar Jan Hermeys een *gouden leeu* (een gouden munt) op wierp. Geholpen door metselaars legde het raadslid daar vervolgens de eerste steen van het nieuwe bouwwerk op.

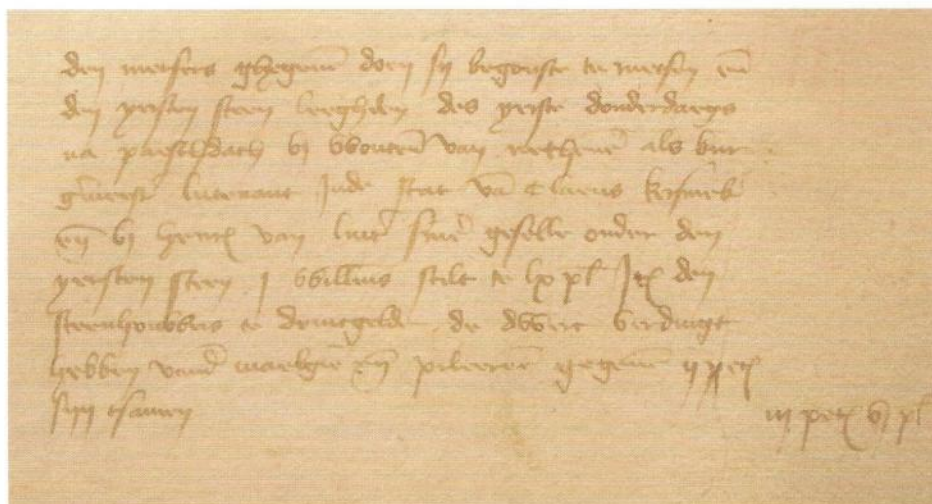
Na de voltooiing van de *Diestsepoort* vijf jaar later werden gedenkstenen aan de voor- en achterzijde aangebracht. Willem Boonen noteerde de opschriften ervan in zijn kroniek.² Daaruit blijkt dat de gedenkstenen de Leuvenaars niet alleen dienden te herinneren aan de eerstesteenlegging van het bouwwerk, maar vooral aan de stadsbestuurders die er het initiatief toe hadden genomen. De inscriptie aan de buitenzijde vermeldde bijvoorbeeld expliciet de namen van Bericx en Van den Tympele, die beide burgemeester waren in 1527: *doen men screef vijfthien hondert sessentwintich jaer* [kalender oude stijl], *de stadt van Loven dit werck fondeerde, sijnde Tijmpel, Berix, borgemeesters aldaer*. Het opschrift aan de binnenzijde van de poort vestigde de aandacht dan weer op de betrokkenheid van de stadsbestuurders bij de bouw: *van den bollenwercke was den iersten steen gheleijt bijder stadt regeerders (...)*.

De eerste steenlegging van belangrijke en vaak publieke gebouwen was een gelegenheid bij uitstek voor stadsbestuurders om uit te pakken

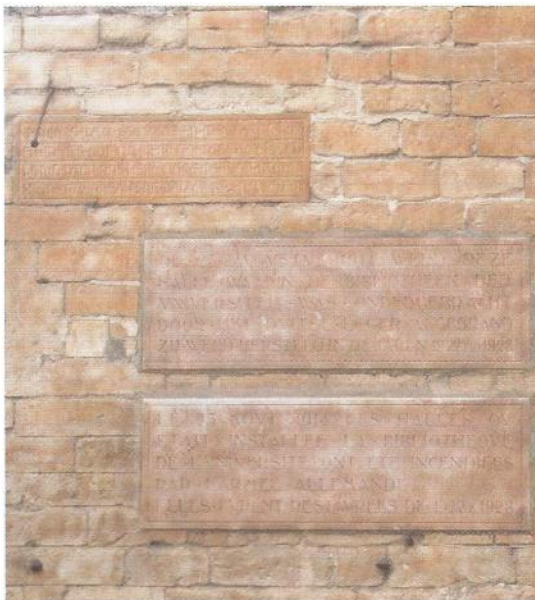
met hun verwezenlijkingen. Veel leden van de magistraat tekenden present voor deze vaak groots opgezette ceremonies, waarvoor zoveel mogelijk publiek werd aangetrokken. Zoals ook vandaag nog het geval is, gaven stadsbestuurders soms de eer van het leggen van de eerste steen door aan hooggeplaatste personen, zoals leden van het hertogelijk hof of kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders. Dat gaf hen meteen ook de kans om hun goede relaties met dergelijke personen in de verf te zetten.

In mei 1444 was het bijvoorbeeld niemand minder dan de tienjarige Karel de Stoute, zoon van hertog Filips de Goede, die de eerste steen legde van de nieuwe vleugel van het Brusselse stadhuis. Vier jaar later kon Leuven echter niet op dezelfde gunst rekenen: bij de start van de bouw van het prestigieuze *voirste huys* van het stadhuis zakte niemand van het hertogelijk hof af naar de Dijlestad. Mogelijk speelde de bekoelde relatie met de hertog daar een rol in: een maand voordien had Leuven immers geweigerd in te gaan op diens verzoek om bijkomende financiële middelen. Dat de stad zijn vrouw en zoon enkele maanden voordien had overladen met gastvrijheid en geschenken, mocht blijkbaar niet baten. Eveneens om de goede relaties publiekelijk aan te halen, gaven vooraanstaande stadsbestuurders acte de présence bij steenleggingen van bouwwerken die door andere personen of instellingen werden gefinancierd. Dat was bijvoorbeeld het geval in 1490 toen voormalig hertogin Margaretha van York de eerste steen legde van het Leuvense Kartuizerklooster.

Niet enkel stadsbestuurders, maar ook bouwmeesters konden centraal staan in de inscripties op publieke gebouwen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de veertiende-eeuwse gedenkstenen die nog zichtbaar zijn op de Leuvense lakenhal (nu universiteitshal), en meer bepaald op de hoeken van het gebouw aan de zijde van de Naamsestraat. Zij vermelden de namen van de drie bouwmeesters:

Uitgavenpost in de stadsrekening van 1447-1448 waarin wordt bericht over de uitgaven bij de eerste steenlegging van het "voirste huys" van het stadhuis (Stadsarchief Leuven, Oud archief, nr. 5076, fol. 125v).

Inscripties op de universiteitshal (op de hoek van de Naamse- en Zeelstraat). Links bovenaan herinnert een veertiende-eeuwse inscriptie aan de eerstesteenlegging in 1317. Eronder gedenken twee platen de wederopbouw van het gebouw in de jaren 1922-1928 na de verwoesting ervan in 1914.

Een bisschop wijdt de eerste steen van een kerk, miniatuur uit het *Pontificale ecclesiae beatae Mariae Trajectensis*, vervaardigd ca. 1450 (Utrecht, Universiteitsbibliotheek, Hs. 400, fol. 63v).

Mest[er] Jan Stevens ende mest[er] Art Hore ende mest[er] Goert Raes. Dese III mesteren begonste dese halle int jaer ons here MCCCXVII smaendaechs na bevloken paschen [=11 april 1317]. Verrassend genoeg waren bouwmeesters soms afwezig bij de eerstesteenlegging van het gebouw dat ze zelf hadden ontworpen: in 1448 miste Mathieu de Layens bijvoorbeeld de officiële start van de bouw van het *voirste huys* van het stadhuis omdat hij in Brussel steen was gaan inkopen. Werklieden werden overigens niet vergeten bij eerstesteenleggingen. De rekeningen tonen aan dat de stadsbestuurders bij die gelegenheden vaak drinkgeld aan hen uitdeelden. Zo ontvingen de aanwezige metselaars bij de steenlegging van de tweede Tiensepoort in 1543 3 pond. In 1448 kregen de zeven metselaars die de funderingen van het *voirste huys* van het stadhuis aanlegden zelfs een paar werkhandschoenen.

Aangezien het bouwseizoen in maart begon, vonden eerstesteenleggingen doorgaans plaats kort voor of na Pasen – vaak tijdens het eerste metselwerk, of toch zeker voor het gebouw ongeveer een meter hoog was. Vanaf de contrareformatie werd er ook naar gestreefd om steenleggingen samen te laten vallen met liturgische feestdagen. Maar ook bij laatmiddeleeuwse ‘eerste stenen’ was het religieuze element nooit

ver weg: doorgaans was een geestelijke aanwezig die Gods zegen over de werklieden en toekomstige gebruikers diende af te smeken. Daarbij kon dankbaar gebruik worden gemaakt van bepaalde Bijbelpassages die Christus voorstelden als de ‘hoeksteen van het geloof’. Niet toevallig waren ‘eerste stenen’ vaak hoekstenen.

Ondanks de christelijke connotaties die bij een eerstesteenlegging kwamen kijken, lijken die soms hand in hand te gaan met meer heidense gebruiken. Zo is er in de stadsrekeningen vaak sprake van gouden munten die samen met de eerste steen werden ingemetseld. Bij de start van de bouw van het *achterste huys* van het stadhuis in 1439 werd bijvoorbeeld een in Leuven geslagen gouden ‘Peter’ ingemetseld. Het waren echter niet enkel Brabantse munten die hiervoor in aanmerking kwamen: in 1448 legden burgemeester Hendrik van Linter en raadslid Wouter van Nethenen een Wilhelmusschild onder de eerste steen van het *voirste huys* van het stadhuis, een munt die onder Willem VI, graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen was geslagen. Het in metselen van waardevolle munten bij de start van bouwactiviteiten zou daarbij teruggaan tot heidense ‘bouwoffers’ waarmee werklieden de bescherming van een bepaalde god trachtten af te dwingen.

Meer lezen?

Van Uytven, R., ‘Eerste stenen, vooral in de Nederlanden, in de middeleeuwen en daarna’, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 89 (2011), p. 919-932.

Van Uytven, R., ‘Een eerste steenlegging in mineur, 28 maart 1448’, in M. Smeyers red., *Het Leuvense stadhuis: pronkjuweel van de Brabantse gotiek*, Leuven, 1998, p. 79-82.

De Vries, D.J., *Bouwen in de late middeleeuwen: stedelijke architectuur in het voormalige Over- en Nedersticht*, Utrecht, 1994.

² Boonen, W., *Geschiedenis van Leuven: geschreven in de jaren 1593-1594*, E. Van Even ed., Tienen, 1996, p. 78.

Uitgelicht: Foto in de kijker

De rijke iconografische collectie van het stadsarchief bevat talrijke foto's over Leuven in de Eerste Wereldoorlog. In jaargang 2018 kiezen we er voor deze rubriek telkens één uit.

In de eerste Nieuwsbrief van 2018 tonen we een zicht op de Sint-Pieterskerk, genomen vanuit het zuidwesten, midden in het eind augustus 1914 door brand verwoeste stadscentrum. De foto komt uit de collectie van Eugène Sprengers (Stadsarchief Leuven. Iconografische verzameling, doos 37), werd genomen door G. Rentmeesters en dateert wellicht uit 1915.

De Sint-Pieterskerk ziet er bij de eerste aanblik niet erg gehavend uit, maar dat is slechts schijn. De brand woedde eerst in de kerk, breidde zich snel uit, bereikte de toren en vernielde ook het hele dak van het gebouw. Binnen was de ravage enorm. Naast de kerk, op de hoek van de Grote Markt staat het intact gebleven "Amerikaansch Huis – Maison américaine". Wellicht werd dit gebouw niet in brand gestoken omdat de Duitsers meenden dat het onder de bescherming van de toen neutrale Verenigde Staten stond.

Op de voorgrond, in het puin van het begin van de Naamsestraat, staat een houten barak, een winkel of eetgelegenheid? Tegenover het "Amerikaansch Huis" is nog juist het dak te zien van een andere barak. Links ontwaren we enkele niet beschadigde huizen en het torentje van het toenmalig hoofdpostgebouw.

Aan de oostzijde van de Grote Markt staat de voorgevel van "de Tafelronde" nog recht. Het gebouw brandde echter helemaal uit. Dit neoclassicistisch gebouw uit het begin van de 19de eeuw verving een gotisch huizencomplex uit het einde van de 15de eeuw, waarin Leuvense gilden en verenigingen feesten en vergaderingen hielden. In de nieuwe "Tafelronde" bevond zich de concertzaal van de "Académie de Musique de Louvain". Het zwaar gehavende gebouw werd later gesloopt en door een neogotische nieuwbouw vervangen. Tot 2003 was het Leuvense filiaal van de Nationale Bank van België er in gevestigd. Vandaag huist er een luxueus hotel en restaurant.

IN BEELD | 150 jaar schouwburg

Op 4 februari 2018 liep de foyer van de schouwburg vol voor de presentatie van *Bewogen geschiedenis van een tempel vol schoonheid. 150 jaar Leuvense schouwburg*, van stadsarchivaris Marika Ceunen en archivaris Koen Dobbelaere.

Geopend op 3 september 1867 en verwoest eind augustus 1914, werd de schouwburg na de oorlog heropgebouwd. Pas op 11 maart 1938 gingen de deuren opnieuw open. De studie, die in de eerste plaats steunt op gegevens uit het schouwburgarchief dat in het stadsarchief berust, schenkt niet alleen aandacht aan de architectuur. Ook het toneelrepertoire en de plaats van de schouwburg in het Leuvense cultureel leven tussen 1867 en 2017 komen aan bod. Bij de vele illustraties vallen vooral nooit eerder gepubliceerde bouwtekeningen en affiches op.

Het boek is te koop aan de balie van het stadsarchief. Prijs: 20 euro. Salsa!-leden betalen slechts 18 euro.

